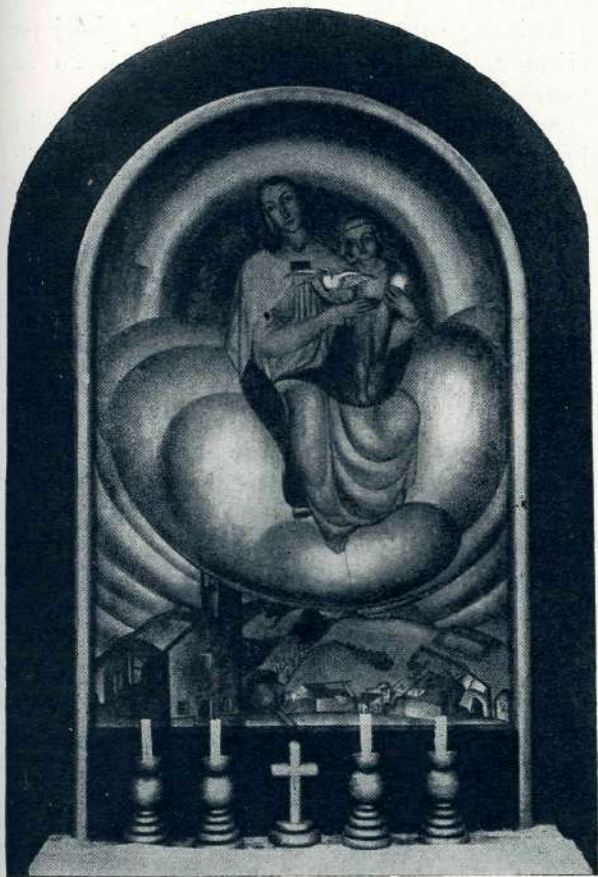

DOMIN SVET

LETNIK 41

V LJUBLJANI, 15. SEPTEMBRA 1928

ŠTEVILKA 7

Tone Kralj, Madona v Volčah

Škandal

Anton Komar

Obinkoštih je vpraševal profesor Jonke osmošolce po abecednem redu. Ko je prišel do Kosa, je menil, da ve njegov odgovor; takisto so menili, da vedo, vsi sošolci.

»Kos Igo, kam kanite?«

»V zemljepis in zgodovino.«

»Saj se v letih vedah niste odlikovali.«

»Prav zato!« je topo rekel Kos.

Profesor je zapisal in šel dalje v abecedi. Sošolci pa so si mislili: Suha šala trmastega Bohinjca!

Igo Kos ali po dijaško Kosigo je bil zvest rojak planinske doline, kjer je narod v veri ter grudi še trdán in zaradi redkih sel plah samotarec. Kosu dijaku je doslej teklo življenje med knjigami, le malo med ljudmi, odtod njegova izvirnost in plahost. V šoli se je gibal v zgornji tretjini, čeprav je samo toliko za šolo storil, kolikor se je v šoli storiti dalo. Pač pa je delal zunaj šolske poti večje korake. Ni rad po cuclju pil. Homerja je z besednjakom predelal po cele speve bolj skrbno nego bi bilo treba za šolo. Čital je in čital. Bral je rusko in špansko, brez besednjaka, ker mu je bil predrag. Poznal je vse največje pesnike in modrijane, celo Boetija Rimljana ter Indijca Kalidaso, največ po Reklamu. Takšnih duhov bi našel več, kdor bi hotel iskati po naši preteklosti, samo eno ime naj stoji tu kot simbol: Parapat!

Koj drugi dan je obiskal Kosa neki klerik, njegov rojak Oblak. Brez okoliščin ga je nadrl: »Mene je sram, da sva vkup doma, ti pokrita jed, ali si res dovolj drmljav, da hočeš biti profesor. Za zajca bi šel, za zajca, ko bi bil bolj hiter, da bi te dijaki lovili, ker boječ si zadosti. Profesor mora biti rezek in odločen, da kroti muhasto mladež: tvoja sedeča učenost bo tebi le v muko in šoli v škodo.«

»Saj še ne vem, kaj bom,« je menil potrpežljivo Kos.

»Torej še to navrh, da nimaš nobenega cilja! Čemu ti bo zgodovina in zemljepis, povej!«

»Za vsak stan sta koristna, zato sem ju izbral. Zemljepis mi bo razširil prostor, zgodovina podaljšala čas. Človeka bom bolje poznal pa naravo in zemljo. Svet je lep in mika me doumeti njegovo lepoto v tisti enoti, ki ji pravimo Bog.«

»Ne rečem, vsaka veda je lepa in služi omiki, napredku, tudi ta, ki si jo izbiraš brez poklica, ampak je še višja veda, lepa, da se ti niti ne sanja, in brezmejna gleda na čas in prostor, veda svetnikov.«

»Mislim, da nisem zanjo.«

»Kako bi ne bil, ko sodimo vsi, ki te poznamo, da je prav ona tvoj poklic. Saj si bil zmeraj kreposten in veren človek.«

»Ampak jaz ne morem. Prost hočem biti.«

»Mar misliš, da boš tam na rožicah ležal? Povem ti, ne veda, no beda te čaka.«

»Poskušal bom prebiti. Za prve mesece mi bo dal oče, kesneje bo že kako, saj veš, da Bog Kranjca ne zapusti; ako nekoliko nemško zna, pa je zanj pripravil okoli štirideset Knafljev.«

»Stori tako, da ne zaideš!«

»Ne boj se! Bohinjec vedno ve za slovenski Bôhinj in če hoče tudi za nemški bohín.«

»Morda se še premisliš, časa je še dobre štiri mesece.«

»Ne bom se, zakaj nobenega poklica ne vidim, ki bi mi bil všeč na svetu, razen robinzonovskega.«

Ali kar je Kos pokazal rojaku Oblaku, ni bil vojvoda, komaj njegov plašč, ki se je podenj skrival Kosigo. Pravi vzrok, edino pristni, ki ga je odganjal od zrečenega mu poklica, je tičal v njegovi bujni naravi, ne bodi grdo povedano, v njegovi pohoti.

Zvečer tisti dan je dolgo slonel na oknu in predel misli. Najprej se je spomnil dôma. Zaradi očeta ga ne skrbi, toda mati bo žalostna. Predobro sodi o njem, ne bi razumela, da hoče na levo zavoljo poštenosti.

»Kos, Vi čitate preveč,« so ga svarili že v nižji gimnaziji. In vendar mu marsikaj ni škodilo v drugi šoli, kar mu je v sedmi ali osmi dražilo živce in razkrajalo čisto srce. Zato se je kesneje ogibal romanov. Toda bile so reči, ki jih je bilo treba brati, to in ono je terjala šola, še več pa svetovna omika.

Neurejeno berilo in posvetno okolje Kosu ni omajalo vere, ker je iskal zaslombe v vernih knjigah in krogih, toda podžigalo je mesenost, da ni mogel najti varnega in plemenitega stika z ženskim svetom, ki je sicer po njem hrepenel močno, a se mu obenem izmikal pod pritiskom sramú. Zaljubljenost, ki so z njo šarili tovariši, se mu je zdela ponižljiva in grešna bolezen, vendar ni mogel doseči tolike svobode, da bi mu bila ženska blagodejen pojav za duhovni pokret, pesem — prijateljica pri gradnji življenjske trdnjave. Vsaka beseda, ki je cikala na spolno razmerje, mu je obujala spotekljive predstave, ki niso bili lahni oblački, ampak prave skušnjave, da si je ob sami Odiseji grizel časih prste in z drugačnimi telesnimi bolečinami

dušil pohotne mike. Potemtakem ni upal, da bi se mogel tolikanj utrditi v čistosti, hrbtnici stanu, ki naj sveti svojemu in prihodnjemu rodu.

* * *

Kosigo je šel na Dunaj. Poljuba matere pred vlakom, prvega in edinega, odkar je šel v latinske šole, skoraj ni opazil, tembolj pa si je zapomnil njeno svarilo: Glej, da se vrneš kot kristjan! Odšel je v noč.

Sto čukov je prinesel Kosigo na cesarski Dunaj in živeža za osem dni. Najprej si je najel sobico in uredil stan, potlej se je napotil na vseučilišče. Doslej ni videl drugega kot množino starikavih zanemarjenih hiš, veliko grdih stark, in slišal mnogo češčine, ker je bila zgodnja ura! Sedaj pa je prišlo drugače. Od zbornice do votivne cerkve!

Vivat academia! je toplo pozdravil veličajno zgradbo — vseučilišče. Prišel je nekaj dni prezgodaj, vseučilišče ni obratovalo, glavni profesor za zemljepis je bil še v Kanadi, za zgodovino na Tirolskem. Stikal je po avli. Tu imena rektorjev v marmorju, dolga vrsta jih je. Otožnost ga je obšla, ko je bral ta zlata imena. Ah, kako vse mine, človek misli, dela, se muči: vse mine! — Tam je bodočnost, letaki dijaških društev. Velika svoboda, ki je ni bilo in je ne bo nikoli več, loči pšenico in kvišč. Tale imena pod letaki bodo imela še svoj zvenk. Ni malo slovanskih letakov, in glej, med njimi je čeden oglas njegovega društva. Prijetno se ga je doteknilo, da si društvo upa poudariti demokracijo, ko bi tedaj beseda zvenela skoraj krivo-versko, da ji ni dal sam Leon XIII. prigodne veljave. V to društvo pojde! Ni naprednejšega! Vratar, orjak, je pisal na črno desko došlo pošto. Ker je bila knjižnica zaprta, je mahnil Kos čez Ring v dijaško kavarno »Dunaj«. Stregla je frajlajn Rezi, preprosto dekle s kmetov, ki se menda še dobro umiti in počesati ni znala. Tale kavarna s časopisi in onole vseučilišče bosta dve stalni točki, če ne dva mlinska kamna za Kosiga.

Popoldne se je odpravil v mesto. Brez kažipota je našel Sv. Štefana. Videl je, da ga res vedno popravljajo in da je notri teman kakor zunaj črn. Vendar je pokleknil in zmolil nekaj očenašev brez jedke misli na poltemo. Na Grabnu stoji spomenik sv. Trojice kakor v Ljubljani, le da je dunajska bolj razkošatena, kakor je bila pač kuga hujša za ,ljubega Avgušтина'.

Majhnega se je čutil Kosigo v velemestu, tem neznatnejšega, čim več je videl; vendar je njegova planinska upornost hotela obvladati mogočne vtise z grenko mislijo, da je del tega veličja prihajal tudi iz njegove domovine, in bi rad poiskal kamen v tlaku, ki so ga prispevali žulji njegovega očeta, zakaj velemesto pije po neštetihi žilah in žilicah sok vseh pokrajin, pa je lahko bogato in gosposko na tuje stroške.

Že se je mračilo, ko se je po Koroški cesti vračal na Ring. Plin ter elektrika sta se borila, kdo bo lepše svetil, in v tej svetlobi je srečal postavne in okretne gospode, zlasti pa očarljivo lepa dekleta, plod velemesta, kjer se križajo plemena. Privoščil jim je veselje, srečo in smeh, kdo ve, kaj še pride nadnje, morda velika žalost in beda, četudi ni še zelo blizu krvava zarja družabnega prevrata, a zasmilila se mu je domovina, ki je daleč za gorami. Kupil si je v prodajalni za šest novcev paprikaša in za štiri hlebček črnega kruha, da je imel doma z merico pive slastno in izdatno večerjo. Gospodinja mu je bila položila na mizo Zolov roman, ki ga ni maral. Noč na poti in hoja po trdem tlaku, to je bilo dovolj, da je hitro zaspal. Edina skrb ga je bila obšla, kako bo čez tri mesece, ko se bo stopil stotak.

Sanjalo se mu je. Znašel se je v gozdu kot lovec. Polno ptic od golobje do pavje velikosti v živih barvah se je zibalo in kimalo po vejah v kakor začarani tišini. Čez dolgo je ustrelil. Padla je čisto bela raca, ki jo je ujel v naročje. Naenkrat se je bela raca spremenila v lepo dekle. Ko se je takoj zbudil, ga je bilo sram in je bil žalosten zaradi takšne domišljije.

* * *

Trajalo je tedne, da se je površno razgledal po vseučilišču in mestu. Lotil se je bil zgodovine angleškega prevrata od Macaulaya, čigar blesteči slog in bogastvo misli ga je zlasti v uvodu očaralo. Ker je bil šele začetnik v angleščini, je moral izvirnik čitati z nemškim prevodom. Pri primerjavi z drugimi zgodovinarji o istem predmetu je opazil, da je zgodovina zelo sprejemljiva za vsako barvo. Bolj nepristranske narave je zemljepis, ki se mu je polagoma priljubljal. Povsod pa je odločiven svetovni nazor, razen v logiki in matematiki. Ni se pa zabilil Kos v izbrano stroko. Predelal je v tem času

Tone Kralj, Sv. Avguštin v Strugah

Avguštinove Izpovedi ter pesnika Mickiewicza. Zraven se je seznanjal s sodobnimi kulturnimi tokovi in njihovimi korifejami. Ker je bral velik del v nemščini, je obžaloval ta krepki jezik, da so ga židje in učenjaki izpridili v mešanico, ki jo prej razume Roman ali Kelt nego Nmec. Hochdeutsch! Kljub vsemu je dobro vedel, da se mora omejiti, ako noče uka obesiti na kljuko. Toda na dnu srca, kjer bi moral žareti zlati cilj življenja, je bilo nekaj, kar je sličilo domotožju. V gmotnem oziru je imel srečo, kakor z neba je padla predenj ustanova, ki jo je mogel prvo leto doseči malokdo. Popolnoma prosto je vstopil v dijaško društvo, za čigar smer je gorel. Edino tukaj, nikjer drugje, je bil s sreem ter našel zmisel svojemu dijakovanju.

Na pomlad je huje pritiskala ulica in vsakovrstna umetnost ali bolj zvodništvo v tisku in podobi, lastna strast, svet z modo in zgledom. Vse to ga je bolj nego kdaj sililo, da se postavi v zrel odnos k življenju, zlasti k ženstvu, da odpravi nered in praznino v sebi. Da bi začel prijateljsko razmerje s posameznim dekletom, se mu je grustilo kot nepoštena reč. Resno je premišljeval, ali bi se vpisal v plesno šolo, kjer bi se navadil okretne in olikane ponaše, pa posebej ženske družbe, toda sovražil je celo senco gizdalina. Slednjič je prišel na čudno misel: Poskusil bo rešiti eno blodnico. Čutil je do posla le-teh bitij tolik stud in gnev, da se mu blodnice niso zdele prav nič nevarne. Svojo dušo bo rešil, ako reši tistih eno.

* * *

V aprilu se je pozno vračal z Golovca, ko ga je na ulici povabila mlada ženska, naj gre z njo. Začel je z njo pogovor:

»Kdo si?« — »Dekle za vse.« — »Kako ti je ime?« — »Ná vizitko!« — »Aha, Mici iz Sobieskega ulice.« — »Tako je.« — »Koliko računiš prenočišče?« — »Štiri krone.« — »Oho, to je že hotel!« — »Ceneje ne morem.« — »Ali poslušáš?« — »Poslušam.« — »Obljubi mi, da me ne boš ne z besedo ne s kretnjo zapeljevala!« — »Obljubim.« — »Tu imaš, nocoj boš lahko v miru!«

Šla sta od cestne svetiljke po temni ulici v njen stan. Pri električni luči v sobici je opazil, da je bilo čedno dekle pri dvajsetih letih. Sobica je bila majhna: postelj, omara, kanapé, miza z dvema stoloma in umivalnik so bili na tesnem, da je moglo biti pri vratih nekoliko prostora. Kosigo je sédel na kanapé in gledal predse, da ne bi opazil kakšnega sledu greha. Niti ni hotel pogledati knjige na mizi, bržkone židovsko blago, povest v sešitkih brez konca in kraja.

Ona: Ali naj napravim čaj.

On: Le, če si ga želiš.

Prižgala je samovar, nato prisedla k njemu.

Vprašal jo je, kako je k tej obrti prišla.

Razložila mu je svojo zgodbo, kratko, žalostno in lažnivo, kakor jo je pač že večkrat povedala brez srčne gorkote.

Ali bi se ne mogla poboljšati?

Zakaj ne, pa rada, poiskala si bo službo na drugem koncu, sedaj še ne more proč, je dolžna gospodinji.

Slikal ji je, kaj čaka njeno telo, kaj njeno dušo.

Zmignila je: »Vse to vem.«

Ob njeni zakrknjeni hladnosti je Kosigo občutil: Tu je treba vse drugačnega moža, svetega moža, da bi to dušo dvignil, zakaj on je kakor deček pred ciklopom. Že mu je bilo žal, da se je spustil v to pusto in smešno podjetje. Kje vendar je imel oči, da je videl v tem usmiljeno delo? Postal ga je sram.

»Želiš skodelico čaja?«

»Ne!« Odklonil je z gnevom, dvignil glavo in zagledal v kotu lučko pred Marijino podobo. Neznansko ga je spreletelo, kakor bi mu kdo z britvijo zarezal v srce, pred njim je zazijalo brezno, ki je iz njega planil srd in stud zoper žensko, ki si je upala spajati verski vzor s hudobijo. Do dna užaljen je vstal: »Moram takoj iti.« Ona si je najbrž drugače tolmačila njegov pogled na sveto

podobo. Užgala je svečo in ga spremila do hišnih vrat. Na njeno 'lahko noč' je odgovoril trdo: »Sestra, izpreglej!«

Tedajci sta prihrumela mimo dva človeka, bistro pogledala moškega in žensko pod vrati, na kar je odhajajoči moški zaslišal za seboj znan glas: »Kaj iščeš tod, Kosigo? Si vasoval?« In drugi glas je zaklical: »Živela verna in krepostna mladina! Škandal!«

Kosigo je hitel proč od Sobieskega ulice, nič podoben Sobieskemu.

Da bi tisto noč kaj spal, je bilo nemogoče, prej bi skočil iz kože, tako ga je razburjala prismojena reč. Pa reč ni bila samo prismojena, ampak njegovo pošteno ime je uničeno, in če se spomni na svoje društvo, ga obhaja soblazen. Zares, pravi škandal! Le kod je hodila pamet, ko mu ob njegovi nameri ni prišlo na misel, da bi v objesti utegnil vreči svojo čast lajavcem in storiti tovarišem in sebi krivico. Jutri pojde novica med vse dijake kot iskra, morda s časopisom tudi po domovini. Ali naj razklada svoj pošteni namen? O, ujel se je! Škandal!

Tako je taval po mestu čez Kanal in še dalje skozi Prater preko Donave. Skril se je v vrbini na bregu in sédel pod staro vrbo. Ni dobro sedeti v aprilu pod vrbo, čeprav zeleno!

Zadremal je. Odnekod je priplesal privid rojaka Oblaka. Plesal je kolo in pevajoč se ustil: »Ali si zgled, Kosigo, kakor jaz, ali si zgled? Si otrokom pestna, starčkom tobak, mamicam kava, ženam devica, možem prerok, dekletom angel, fantom valolom, si čul Kosigo lepo besedo valolom? — Ali si zgled, Kosigo, kakor jaz? Ali si grešnikom usmiljeni Samarijan, ali lahko rečeš: Živite, kakor jaz živim? — Dekleta te motijo, Kosigo! Če tudi mene? Ni časa, Kosigo, žal, ni časa, moram biti vsem vse. Štiri leta jih nisem videl, s svetniki sem se pogovarjal, sveti Duh mi je uredil ljubezen. Moja pota so zaznamovana. Dekleta so kakor čebele, prerivajo se in jaz pojem in oponašam dunajsko pesem: Srce mi je čebelni panj — dekleta notri so čebele — lete mi ven, lete mi vanj — saj varen je čebelni panj — v mojega srca samoti — tiri-dida tiri-dido. — Še boljši kot panj pa je valolom, Kosigo, valolom!«

Dež je zdramil Kosa. Danilo se je. Preje-njala je mora, minila potrptost, vrnil se humor. Saj dobro ime ni Bog, ni duša.

* * *

Najprej je poiskal predsednika Štefaniča, brkatega Štajerca, in mu povedal svojo ponočno zgodbo. Štefanič je nekaj časa brundal in vlekel dolge brke, nato je dal odlok: »Veš kaj, pojdi z menoj na golazen, bom jaz plačal.« Šla sta v boljše gostilno, kjer je Štefanič naročil dve telečji golazni in dva vrčka pive. Štajerc je naglo jedel in mrdal z brki, kar je značilo, da živahno premišljuje. Kos je poznal njegovo bojevito naravo in ga pogledoval, da ugane, kako se bo oblak raztrgal in kam bo zagrmelo. Čakal je s skrbjo in se osrčeval, če bi se nevihta usula na njegovo glavo; kar je zaslužil, bo prenesel. Končala sta jed in Štefanič se je obrisal s prtom: zdaj bo, kar bo! Štefanič je vzel vrček: »Trčiva, prijatelj Igo!« Pila sta. Nato je Štefanič rekel: »Kar se ti je nocoj zgodilo kot osebi, zmeni se s svojim patrom. Kar pa zadeva društvo, bo moja reč in dobra snov. Pri nas boš, ker takih fantov rabimo. Bodi brez skrbi, naj le poskusijo, da bi te povaljali! Stara zgodba o jagnjetu, ki je spodaj pilo pa je volku zgoraj vodo kalilo. Svobodo hočejo, pa bi svobodo križali, kadar bi želel njih spenjeni dnevnik. Poznam jih, saj sem bil sam z njimi, in dobro vem, čemu sem ustanavljal naše društvo. Kar miren bodi in pojdi takoj v posteljo, ker si mislim, da nisi bled samo zavoljo prečute noči. April ni mil. Še naslov svoje nove znanke mi daj!« — Prejel je njeno malo vizitko.

Kos je šel domov, Štefanič pa se je še isti dan sešel s prijateljem Pelkom, ki je že dokončal medicinske nauke. Ko sta prišla do Sobieskega ulice, je povabil Pelka v kavarno in poslal postrežčka z malo vizitko po naslovljenko. Ni minilo četrť ure, že je postrežček privedel Kosovo znanko.

Pelko je začel: »Mladi gospod, ki je bil snoči pri Vas, je danes bolan. Jaz sem zdravnik, povejte mi, ali ste Vi krivi.«

Ženska je začudena pogledala Pelka, nato Štefaniča, ki je v njem najbrž slutila detektiva zaradi njegovih brk.

»Pri meni se ni nalezal,« je odločno izjavila.

»Dokaz, dokaz!«

»Imam svež podpis zdravnikov in mladi gospod je bil prvi. Pa je tudi še preotročji! Celo s pekлом je strašil in ko je zagledal lučko pri Mariji, je kar odvihral. Od včeraj sem še devica.«

»Torej Vas je dokaj poboljšal,« se je nasmehnil Pelko.

Tone Kralj, Sv. Luka Evangelist

»Gospod, čula sem, da se te vrste duhovi dajo pregnati samo s postom in miloščino, jaz nočem biti lačna, nihče pa mi ne da miloščine, prvi je bil Vaš mladi gospod, ki mi je dal toliko, da morem živeti en dan.«

»Že dobro,« si je zadovoljen smukal brke Štefanič, »tukaj imate krono za večerjo. Pa ostanite še nocoj devica! In počastite pošteno delo!«

Drugi dan je Štefanič obiskal Kosa, ki še ni vstal, ker ponoči ni mogel zaspati. Tožil je, da ga bôde in da čuti v košu napetost. Štefanič, ki je bil pred medicinskim doktoratom, ga je pregledal in izjavil, da je telesna vročina visoka, naj gre takoj v bolnišnico, kjer bo našel strokovno postrežbo na stroške dijaškega bolniškega zaklada: napravi naj se, medtem gre sam po fijakarja. Kos je ubogal.

Sedmi dan je umrl za pljučnico. Na pogreb je prišla tudi blodna znanka. Po pogrebu je Štefanič dalj časa z njo govoril. In pri žalni seji je na koncu govora dejal: »Tovariši! Še nekaj. V spomin za ljubim pokojnikom Kosigom storimo prav, če poskrbimo za njegovo vdovo Mici. Vest, da je umrl zaradi nje, jo je pretresla, da bi rada služila pri magdalenkah. Da plača dolg in drugo, potrebuje sedemdeset kron. Predlagam, da prispeva vsak po moči in da primanjkljaj vzamemo iz naše skromne blagajne.«

Niti eden se ni nasmehnil zaradi vdove, ampak vse je obšla še globokejša tuga, ko so radi dajali svoje prispevke za vdovo Kosigovo.